

GERGELY BORISKA VILÁGA

GUBÁS ÁGOTA

Gelbmann Borbála (1885–1943), hogyha szerencsésebb időszakban él, bizonyára sokoldalú tehetségét nem tékozolja el, szabadon érvényesülhetet volna művészetek iránti vonzalma. Hogy irodalmi munkásságát árnyaltabban lehessen értékelni, össze kellene gyűjteni az 1920-as és az 1930-as években folyóiratokban, hetilapokban, különféle almanachokban, évkönyvekben közreadott műveit. Írt verset, prózát, tanulmányt, regényt, drámát, foglalkozott festészettel és kerámiával, s megpróbált irodalmi életet szervezni. Hogy miként született meg a vajdasági irodalom, illetve a magyar irodalom a Vajdaságban, és hogyan vált P. Gergely Boriska íróvá, erről így ír: „... A tárcák, mit tagadjuk, a hét legtöbb napján (a *Bácsmegyei Napló*ban – a szerző megj.) úgy készültek, hogy régi pesti újságok régi tárcáit vágták ki és nyomtatták le újra. 1921-ben egyik téli borús napon egy névjegypapírra írt levél érkezett a szerkesztőséghez, amelyben egyik bácskai falu egyik szerb nevű orvosa reklamálja, hogy miképp jutott a *Hét*ben megjelent régi írása a *Bácsmegyei Napló* tárcarovatába. Az orvos neve Sztankovics Kornél volt, akiről könnyű volt megtudni, hogy Pesten Szenteleky Kornél név alatt regénye jelent meg, és hogy Kiss József lapjának, a *Hét*nek volt a kedvelt dolgozótársa. A haragos orvos helyett nem-sokára megismertük a szíves, kedves, halk szavú író, akinek azóta állandóan jelennek meg cikkei a *Bácsmegyei napló*ban, és akinek újabban megjelent könyvei reprezentálják, hogy van és lehet, ha nem is vajdasági irodalmat, de magyar irodalmat a Vajdaságban csinálni.”

Ennek a *Bácsmegyei Napló*nak küldte be Gergely Boriska verseit ugyancsak egy vidéki orvos, Gergely Jenő, Boriska öccse. „A versek jók voltak, és írójuk, P. Gergely Boriska csakhamar állandó munkása lett a vajdasági magyar irodalomnak” – írja Fenyves Ferenc (A vajdasági magyar irodalom önéletrajza, Előszófele, *Bácsmegyei Napló*, 1928, Karácsonyi melléklet).

Gergely Boriska Óbecsén született 1885-ben, amiről közelebbi adatok még hiányoznak. Édesapja, Gelbmann Izrael bilkei születésű rabbi, édesanyja pe-

dig a zentai rabbi leánya, Günz Berta, aki tizennyolc éves korában ment férjhez. A Gelbmann család első gyermeke, Etelka Mélykúton született, majd Óbecsére költöztek, ahol Flóra és Boriska jött a világra. A család Boriska születését követően Törökkanizsán talált végső otthonra. Itt születtek meg a Gelbmann fiúk (Ármin, Zoltán, Jenő, Mihály és Aladár), valamint a kilencedik gyerek, Gabriella.

Törökkanizsai rokoni szálakat felkutatva találkoztam Budapesten néhány évvel ezelőtt Gergely Gabriellával, akinek visszaemlékezései alapján készítettem jegyzeteimet. Egyik ilyen beszélgetésünk alkalmával derült ki, hogy az 1980-as évek elején naplót kezdett vezetni, amelyben részletesen leírja családjának történetét. Ezt titokban tette, nehogy gyerekesnek tekintsék a családtagok, főként az unokák. A népes Gelbmann család tagjainak sorsfordulója, a vidéki életmód s Gergely Boriska életútja bontakozik ki e lapokon, amelyek lelkiismeret-furdalásból születtek meg. Gergely Gabriella ugyanis sohasem tudta megbocsátani magának, hogy nem jól sáfárkodott azzal az irodalmi örökséggel, amit Bánát német megszállásakor a menekülésre kényszerített Gergely Boriska még kimenthetett Törökkanizsáról. 1942-ben a zsidóüldözés elől Budapestre menekült hűgához, Gabriellához, s átadta neki önéletrajzi regényének kéziratát. Nemsokára nehéz szívbjaja válságosra fordult, majd 1943 elején kórházban meghalt. Pesten a kézirat a legidősebb lányhoz került, aki viszont a zsidókérdés kiéleződésekor tűzbe dobta a regényt, attól tartva, hogy bajba keveredhetnek miatta, de az is valószínű, hogy valamiféle családi titokra derült fény a kéziratban, hiszen Boriska kívánsága volt, hogy ne jusson a regény Etelka kezébe. A tűzbe vetésnek ilyen szubjektív indítéka is lehetett. Mindenesetre egy dokumentumregénnyel lettünk szegényebbek. E kínzó emlék gyötrelméből is meg kívánt szabadulni Gergely Gabriella, amikor naplóírásba fogott.

Gergely Boriska Törökkanizsán fejezte be az elemít, majd a Fried-féle zsidó magánközépiskolát. Tizennyolc éves korában ment férjhez első unokatestvéréhez, Klein Gáborhoz, aki tüdőbajban két év múlva meghalt, így Boriska húszévesen özvegy maradt. Hogy elkerülje azt a sorsot, amit édesapja szánt neki, hogy egy fűszerüzletet vezessen, férjhez ment egy nála huszonhárom évvel idősebb községi tisztviselőhöz, Pollák Ignáchoz. Így lett a korábban Gelbmannról Gergelyre magyarosított név nyomán P. Gergely Boriska az írói neve. „Engem a falu csöndje, az élet passzív élvezete tesz aktívvá, irodalmi termelővé” – írja a *Bácsmezei Napló* 1929. évi karácsonyi mellékletében az Ajándék című novellájának bevezetőjében, ahol számot ad igen bő irodalmi munkásságáról, amely bővelkedett irodalmi olvasmányairól írt feljegyzésekben. Ezek „irodalmi körséta” címen a *Vajdasági Írásban* készültek. Beszámol két regénye megszületéséről is. Munkatársa volt a *Mi Irodalmunknak*, a *Kalanyának*, a *Hétről Hétre* című irodalmi hetilapnak, de küldött népies tárcákat a *Szabad Földbe* is. A *Híd*ban 1939-ben szociográfiával jelentkezik. Az 1920-as években Szabadkán a Bárány kávéházban találkozik Berényi Jánossal, Tamás Istvánnal

és Fenyves Ferencsel. Veszélyes volt akkor találkozni, beszélgetni. A följegyzések szerint 1937-ben Törökkanizsán Gergely Boriskáéknál tartották meg a vajdasági magyar írók találkozóját Diófa Helikon néven, ami minden valószínűség szerint valójában egy hatalmas cseresznyefa alatt zajlott le. Becskereken is számos klubszerű irodalmi összejövetelen vett részt Gergely Boriska. Gergely Gabriella visszaemlékezése szerint Csuka Zoltán is ott volt egy ilyen összejövetelen. Szabadkáról még Ignótust ismerte, akivel Erdős Renée-ről vitatkozott, Ignótus kigúnyolta Erdőst, Boriska szerint pedig nem lehetett elvitatni nagyságát. Boriska, amikor évente felruccant Pestre egy kis irodalmi levegőt szívni, a Belvedere Szállóban lakott, színházba ment, és a Vajda János szabadegyetem irodalmi előadásait hallgatta. Rendszeresen eljárta a Symplon kávéházba, ahol Szász Zoltánnal találkozott a leggyakrabban. Dedikált könyve volt Kassák Lajostól, és bibliaként olvasta Ady verseit. Halála előtt utoljára az írók közül Várnai Zsenivel találkozott. Kapcsolatot tartott többek közt a *Nyugattal*, levelezett Komlós Aladárral, Karinthyval és Kodolányival. Sajnos, dedikált könyvei, levelezése, könyvtára mind odaveszett Törökkanizsán. Szüleit, férjét és néhány testvérét innen Belgrádba deportálták, majd tovább. Gergely Boriskát Törökkanizsáról való szökésében segítette a helybeli orvos, dr. Simo Matejin. Sokat szenvedett életében. Első férjével alig élt két évet, özvegyen maradt, második férjével nem volt boldog. Önkifejezését nemcsak az irodalom számos műfajában próbálta meg, de a festészetbe is belefogott, majd tájainkon az elsők között a kerámiakészítésbe. Először Kanizsán égettette ki agyagfiguráit, majd egy igen merész elhatározással udvarában, Törökkanizsán készíttetett egy égetőkemencét. Egy-két figurája maradt meg a családi örökség még megőrzött részeként. Egy nagyméretű kígyót is megmintázott, amely sokáig az udvar díze volt, de különböző embertípusokat, tanulmányfejeket is készített. Ha nem őrlődött volna a vidéki életmód és a csak évente egy-két hónapra kirándulásként ajándékba kapott irodalmi, művelődési mozgáster lehetősége között, ha nem szól közbe a világháború, akkor lehetséges, hogy kiteljesedett volna az életműve. Így csak sejthetjük, hogy a Tékozló lány című regény, a Mesék és a Nagyokról kicsiknek című mesegyűjtemény után (ez utóbbi neves magyar és szerb írókat mutat be) futotta volna még erejéből több nagyobb lélegzetű munkára, fanyar humorral, iróniával átszőtt, szabadon áramló stílusának kibontakozására. Hadd álljon itt egy kis ízelítő ebből. Így ír önmagáról: „Papi és tanítói családból származom. Óseim tehát mind bölcsék és – szegények voltak. Tekintve, hogy nagyapámnak hetvenkét, azaz 72 unokája volt, ez az örökség nagyon szétforgácsolódott. Csöppet se vagyok bölcs, még kevésbé gazdag.

Azon az alapon, hogy sorrendben az édesanyámnak harmadik lánya vagyok, akiért tudvalevőleg a mesékben mindig király vagy legalábbis herceg jön aranyos hintóval, hát én is vártam, hogy jöjjön. A királyt detronizálták, a hercegnek hosszú szakálla nőtt, és beállt cipőpucolónak.

Csak az aranyos álomhintó lett az enyém. Szárnyas paripa röpti, amelyből sohasem lesz virsli.”

Versében pedig hasonló a hangvétel:

*Élet? Kinek kacaj, kinek könny, kinek gyepő,
kinek hám. . .
Kinek napfény, kinek árnyék, kinek az, amire vár
még: Vakremény."*

(Én vagyok a szomorúság)

P. Gergely Boriska 1942 telén Budapesten a Szabolcsi utcai zsidó kórházba gyógyíthatatlan májzsugorodással került be. 1943. II. 8-án temették el a rákoskeresztúri zsidó temetőben.

Hogy nemcsak nénje, Boriska volt megáldva írói vénával, az kiderül e naplóból, amelynek azokat a részleteit válogattuk ki, amelyek Törökkanizsára, Gergely Boriska életére, munkásságára vonatkoznak. Bizonyára érdekes lenne könyv alakban megjelentetni az olvasmányos stílusban megírt naplót, elsősorban azért, mert keveset tudunk a mi vidékünkön élő zsidó családokról, és itt kibontakozik előttünk egy zsidó értelmiségi család szokásvilága, erkölcsse, családi összetartása, munka- és életfelfogása, szülőföldszeretete, ragaszkodása a faluhoz. Nem utolsósorban a történelmi elem lecsapódása is jelen van egy népes család sorsában, mégpedig egy józanul gondolkodó, az összefüggéseket is meglátó személyes hangú vallomásban.

GERGELY GABRIELLA NAPLÓJA

Részletek (I.)

1984. I. 10.

Bécsi barátnóm, Loretti azt kérdezte, mivel töltöm unalmas napjaimat. Azt feleltem, meg kívánom örökíteni szüleim és testvérem emlékéit. Ez az életrajzféle nem is lenne más, mint maga a történelem. . . De kit érdekel mindez?

Csak az hal meg végleg, akit elfelejtenek, akire már nem gondol soha többé senki, mivel kezdhethetném méltóbban a rájuk való emlékeztést, mint héber imakönyvem halotti imájával, a magyar fordítás, lehet, hogy nem fejezi ki mindazt, amit az imakönyvünk le nem fordított, hosszú halotti imája jelent, de ezt a szívünkben kell érezni, akár értjük a szöveget, akár nem.

Ima jis-kor elohim niz-mas

Kérlek, jó Istenem, emlékezzél meg mártírhalált halt jó apám, Izrael Gelbmann lelkeről, mely örök életre tért.

Könyörületes örökkévaló Istenem, emlékezzél meg a sokat szenvedett és látását vezetett anyám, Bettina Günz Blaumfeld Blumack lelkeről, amely örök életre tért.